

Становлення комуністичного руху. Частина 2. «Попередники Інтернаціоналу»

**Становлення
комуністичного руху.
Частина 2.
«Попередники
Інтернаціоналу»**

UA.POLITSTURM.COM

2023-09-16

27 мин. на чтение

Знати і розуміти найбільші історичні здобутки комуністичного руху, знати, які проблеми стояли перед ним у минулому і як вони вирішувалися — це означає мати потужний засіб для вибору правильних шляхів вирішення сучасних проблем.

Другу частину цієї серії матеріалів присвячено розгляду трьох складових, на яких виріс міжнародний комуністичний рух, а також діяльності Союзу комуністів та його здобуткам, як попередника Першого Інтернаціоналу.

Комунізм не з'явився раптово у готовому вигляді на натхнення генія. Ленін розрізняє три складові джерела марксизму: німецька філософія, англійська політична економія, французький соціалізм [1]. В свою чергу Маркс узагальнив і критично переробив докорінно ці вчення і створив всеосяжну революційну теорію, яка стала керівною в сучасному світі.

Так само і міжнародний комуністичний рух не виник раптово у вигляді гуртка послідовників якогось окремого вчителя чи вождя. Маркс і Енгельс не почали спочатку писати «Маніфест Комуністичної партії», а потім створювати Союз комуністів, щоб пропагувати його принципи. Навпаки, вони спочатку стали членами Союзу комуністів, і лише на другому конгресі цієї організації Марксу та Енгельсу було доручено підготувати її програму, опубліковану наступного року у вигляді «Маніфесту Комуністичної партії».

I. Демократично-революційні традиції міжнародного комуністичного руху

Міжнародний комуністичний рух є спадкоємцем найкращих традицій лівого крила демократичного руху та перших кроків пролетарського руху. Буржуазні та буржуазно-демократичні революції, які звістили про новий етап в історії людства, відбулися в Англії в XVII столітті, у Сполучених Штатах Америки та у Франції — наприкінці XVIII століття.

Однак при цьому з самого початку виявилися гострі протиріччя між нереальним завданням, яке ставили перед собою народні маси - знищити всі привілеї феодалів і багатіїв, і побудувати нове суспільство, де панували б свобода і братерство людей, — з одного боку, і реальним існуванням соціальної нерівності, заснованої на приватній власності, — з іншого. Ці протиріччя в них не було можливості подолати із-за своїх обмежених можливостей та поглядів.

Найбільш революційно налаштовані елементи вимагали завершення революції шляхом її поширення на соціальну та економічну сфери з урахуванням інтересів бідних верств населення та встановлення нового соціального ладу, заснованого на суспільній власності.

У період Англійської революції XVII століття ця вимога найяскравіше виявилася у левелерів та в теоріях ідеолога дигерів Джерарда Уінстенлі.

У період Французької революції кінця XVIII століття, коли суспільний розвиток досяг вищого ступеня і класові суперечності загострилися, він частково проявився у радикального лівого угруповання якобінців, а найбільш

послідовно і свідомо — в організації «змови рівних», якою керували Філіп Буонарроті і Гракс Бабеф. План повстання бабувістів було розкрито Директорією, їх було заарештовано, а деякі з них (Бабеф і Дарте) страчені. Причина їх поразки полягала в тому, що тоді не було робітничого класу як сили, здатної здійснити їхню програму.

Радикальне ліве крило якобінців, яскравими представниками якого були Жак Ебер та Жак Ру («шалені»), вимагало революції у майнових відносинах, різко критикувало демократичну конституцію 1793 року і ще помірніші демократичні концепції Максимільяна Робесп'єра і Луї Сен-Жюста, які підтримували приватну власність Виступаючи 25 червня 1793 року у Конвенті, Жак Ру казав:

«Свобода — марна примара, коли один клас може безкарно змушувати інший — голодувати. Рівність лише марна примара, коли завдяки монополії багаті мають право розпоряджатися життям і смертю бідняка. Республіка лише порожня примара, коли щодня відбувається контрреволюція, що виражається у високих цінах на продукти харчування, які стали недоступними для трьох чвертей громадян... Війна, яку багаті ведуть проти бідних, є більш жакливою, ніж війна, яку вороги ведуть проти Франції. За чотири роки революції розбагатіла лише буржуазія» [2].

Робесп'єр відправив ебертистів на гільйотину і таким чином підписав свій власний смертний вирок, отримавши його з рук контрреволюції, яка успішно здійснила термідоріанський переворот, щойно було розгромлено ліві угруповання.

Бабеф і Буонарроті, які організували клуб, названий «Пантеоном», який налічував — аж до розгрому його Директорією — значну кількість членів, були послідовнішими і свідомішими прихильниками примітивного урівнювального комунізму. "Маніфест рівних" проголосив: "Природа дала кожній людині рівне право насолоджуватися всіма благами". Будучи більш далекоглядними, ніж ебертисти, бабувісти підтримували демократичну конституцію 1793 року як крок уперед у революції (яка, проте, не була задіяна). Вони були прихильниками встановлення тимчасової революційної диктатури, що спирається на робітників — як періоду, протягом якого приватна власність буде експропрійована, стане суспільною та буде запроваджено демократичну конституцію, яка проголосить працю обов'язковою для всіх і згідно з якою лише люди, зайняті корисною працею, матимуть право голосу.

Після контрреволюційного термідоріанського перевороту, скоєного контрреволюційною буржуазією, і страти вождів якобінців 1794 року, революційна організація «рівних», що діяла під вівіскою клубу «Пантеон», мала піти у підпілля. Вони об'єдналися тепер із залишками лівого радикального крила якобінців. Саме ця таємна організація, яка продовжувала боротьбу лівого крила якобінців, мала програму комуністичного спрямування. Вона готувала збройне повстання, щоб скинути контрреволюцію та продовжити революцію.

Маркс з великою повагою ставився до Бабефа і в «Маніфесті Комуністичної партії» на початку розділу «Критичний утопічний соціалізм і комунізм» посилається на його твори, які висловлювали вимоги пролетаріату. Ще 1847 року Маркс у статті «Моралізуюча критика і критикуюча мораль» писав про Бабефа наступне:

«Перша поява дійсно активної комуністичної партії мала місце під час буржуазної революції, у той момент, коли було усунуто конституційну монархію.

Найпослідовніші республіканці, в Англії «урівнювачі», у Франції Бабеф, Буонарроті і т. д., перші проголосили ці «соціальні питання». «Змова Бабефа», описана його другом і товаришем по партії Буонарроті, показує, як ці республіканці з історичного «руху» почерпнули те переконання, що з усуненням соціального питання про монархію та республіку жодне «соціальне питання» не виявляється ще вирішеним на користь пролетаріату».

Так само писали Маркс та Енгельс у «Святому сімействі», де вперше були викладені їхні спільні погляди.

«Французька революція породила ідеї, які виводять межі ідей всього старого світового порядку. Революційний рух, який розпочався в 1789 р. в Сеглі social (Соціальний кружок – організація створена представниками буржуазної інтелігенції, що діяла у перші роки Великої французької революції), який в середині свого шляху мав своїми головними представниками Леклерка і Ру і, нарешті, зазнав тимчасової поразки разом із змовою Бабефа,— це рух породив комуністичну ідею, яка після революції 1830 року знову була введена у Франції другом Бабефа, Буонарроті. Ця ідея, за її послідовної розробки, є ідея нового світового порядку».

І водночас Маркс та Енгельс у “Німецькій ідеології” застерігали проти того, щоб вважати Бабефа теоретиком комунізму. «Вважати його (Бабефа.— ред. ПШ) теоретичним представником комунізму — щось подібне могло, втім, спасти на думку лише берлінському шкільному наставнику» .

Буонарроті, товариш Бабефа, розповів історію комуністичного руху «рівних» у книзі «Змова в ім'я рівності, іменована змовою Бабефа» [3]. Після Липневої революції 1830 року в Парижі стала діяти таємна революційна організація під керівництвом Огюста Бланкі, послідовника Буонарроті, і учасника цієї революції Армана Барбеса — Товариство сімей і Товариство пір року.

Діяльність цих товариств досягла кульмінаційної точки 12 травня 1839 року, коли бланкісти підняли повстання проти уряду, але зазнали поразки. Бланкі і Барбес були заарештовані і засуджені до страти, заміненої згодом довічним ув'язненням. З Товариством пір року був тісно пов'язаний Союз справедливих — таємна організація німецьких революціонерів-емігрантів, що виникла в Парижі в 1836 р. (члени обох організацій билися пліч-о-пліч під час повстання бланкістів 1839 р.). Згодом Союз справедливих став міжнародною організацією. Маркс та Енгельс вступили в цей союз і на його основі створили у червні 1847 року Союз комуністів.

Таким чином, міжнародний комуністичний рух є спадкоємцем радикального лівого крила французької буржуазно-демократичної революції та революційної німецької еміграції, що дотримувалося принципів примітивного комунізму. Але до його складу влилися нові сили, що зібрали окремі ланки комуністичного руху, особливо в трьох провідних капіталістичних країнах — Англії, Франції та Німеччині.

II. Англійський радикальний та пролетарський інтернаціоналізм

Революційний демократичний рух в Англії має глибокі міжнародні традиції та зв'язки. Ще в середині XVII століття в трактаті «Іконоборець» Мільтон виступив з обґрунтуванням прав народу судити і стратити монарха. Він також виступив проти загрози контрреволюції на континенті. У сонеті «На недавню різанину в П'ємонті» Мільтон закликає бога «відплатити за вбитих святих, чий кістки білють в Альпах», «не забути» та помститися «кривавим п'ємонтцям». Тут

релігійної формою прикриті почуття міжнародної солідарності із революцією.

У роки Французької революції кінця XVIII століття, яка надихнула Шеллі, Байрона, Бернса і молодого Вордсворта, в Англії виникли кореспондентські товариства, які за своїм складом і духом у більшості промислових центрів були найпростішою початковою формою пролетарської організації. У 1795 р. їх членами було 80 тис. чоловік, переважно кваліфікованих робітників-ремісників та представників інтелігенції.

Так ось гасло Французької революції: «Мир хатам, війна палацам!» і дух «Карманьйоли» знайшли відгук в Англії. Насправді цей відгук був настільки широким, що влада сильно побоювалася революції в Англії. Так прем'єр-міністр Англії Вільям Пітт-молодший у приватній бесіді визнав, що «Пейн мав рацію (Пейн - автор книги «Права людини», відіграв визначну роль в Американській революції, а також був обраний депутатом до Конвенту від Кале під час Французької революції.)», але, боячись зростання революційних настроїв в Англії, вважав за свій обов'язок вигнати його з Британських островів. За допомогою режиму поліцейського свавілля, встановленого Вільямом Піттом-молодшим та Робертом Кестерлі, було задушено повстання англійського народу та створено союз золота та зброї для придушення Французької революції.

Після наполеонівських війн у зв'язку з промисловою революцією на Британських островах і зростанням — вперше в історії — численного індустриального пролетаріату, радикальний рух в Англії набуває все більш вираженого пролетарського характеру. Це виявилось вже в перших виступах луддистів і у “битві при Пітерлоо” (кривавій розправі над мітингом робітників у 1819 році у Пітерфілді неподалек від Манчестера), а потім у більш розвиненій формі організації робітничого класу - тред-юніонах, і, нарешті, у першому масовому політичному русі робітничого класу - чартизмі.

Участь величезної кількості емігрантів у радикальному і робітничому русі Англії, розвинене у його учасників почуття міжнародної солідарності, що виразилося у міжнародних контактах, було від початку характерною рисою руху. Демократична асоціація, заснована в 1838 році чартистським лідером Джуліаном Гарні, підтримувала тісні зв'язки з емігрантами, що перебували в Лондоні, а чартистська газета «Норзерн стар», яка в 1844 році була переведена з Лідса до Лондона, постійно писала на своїх сторінках про події в інших країнах. Влітку 1845 німецькі, польські та італійські емігранти, що жили в Лондоні, заснували міжнародне товариство «Братські демократи». Маркс та Енгельс, які брали участь в організації цього товариства, підтримували з ним зв'язок. «Братські демократи» запросили керівників чартистського руху вступити до їхнього суспільства. Ернест Джонс, Томас Купер, Джуліан Гарні та інші видні чартисти відгукнулися на цей заклик і брали найактивнішу участь у діяльності товариства «Братських демократів».

Інтернаціоналістичні погляди суспільства «Братських демократів» виявили у його девізі: «Усі люди — брати». У його програмі йдеться:

«Ми заявляємо, що земля з усіма її природними багатствами є спільною власністю всіх людей... Ми заявляємо, що сучасне суспільство, яке дозволяє неробам та інтриганам монополізувати плоди землі та продукцію промисловості, змушує робітничий клас працювати за недостатню винагороду і навіть прирікає його на соціальне рабство, злидні і деградацію, є за своєю суттю несправедливим» [4].

Щодо інтернаціоналізму в програмі йдеться:

«Упевнені... що за всіх часів національні забобони використовувалися гнобителями для того, щоб зіштовхувати людей один з одним, тоді як вони мають спільно працювати для спільного блага, це суспільство відмовляється визнавати термін «іноземець», незалежно від того, ким він використовується і до кого ставиться. Наше моральне кредо полягає в тому, щоб ставитись до наших побратимів незалежно від «країни їхнього походження» як до членів єдиної родини всього людства і як до громадян однієї всесвітньої держави» [5].

На скликаному в 1847 році суспільством «Братські демократи» мітингу солідарності з народним повстанням у Португалії проти диктатури генерала Кабрала, відомим як повстання Марії та Фонте, Гарні сказав:

«Народ починає розуміти, що зовнішні питання торкаються його так само, як і внутрішні; що удар, завданий свободі на річці Тежу, є ударом по друзях свободи на Темзі; що успіх республіканців у Франції прирече на загибель тиранію в будь-якій іншій країні; а перемога принципів демократичної Народної хартії Англії стане порятунком для мільйонів у всій Європі».

У 1848 році на мітингу, присвяченому другій річниці Краківського повстання, Гарні заявив, що мета робітничого класу Європи - домогтися спільної міжнародної перемоги над буржуазією.

«Дайте можливість усім робітникам Європи боротися разом за спільні цілі та одночасно боротися в кожній країні за свої права, і ви переконаєтеся, що будь-який уряд тиранів та узурпаторських класів матиме достатньо клопоту, і вони тоді не зможуть підтримувати гнобителів за кордонами своєї країни. Епоха демократичної влади вже настала... панування буржуазії приречене тепер на загибель» [6].

Починаючи з 1847 року, товариство «Братських демократів» мало постійного генерального секретаря Міжнародного виконавчого комітету та секретарів-кореспондентів для різних країн: Англії (Д. Гарні), Франції, Німеччини, Польщі, Італії, Швейцарії та інших. Історик-марксист Ф. Ротштейн писав у своєму нарисі «Попередники Інтернаціоналу»:

«Не підлягає жодному сумніву, що ця організаційна форма, що повторюється у всіх подальших організаціях, стала прототипом Інтернаціоналу. Між обома організаціями простягається проміжок всього двадцять років, протягом якого ще були живі всі традиції «Братських демократів» [7].

Такою є друга складова, на якій виріс міжнародний комуністичний рух.

III. Міжнародні організації німецьких робітників в Європі

Третьою складовою міжнародного комуністичного руху було об'єднання німецьких робітників-емігрантів, які перебували в столицях Західної Європи, в організації, які часто набували міжнародного характеру.

Оскільки ми тут не розглядаємо теоретичних джерел комунізму, то ми й не торкаємося німецької філософії — одного з його джерел — і тим більше не торкаємося схоластичних безглуздостей німецького чи «справжнього соціалізму», про які Маркс та Енгельс з презирством пишуть у «Маніфесті Комуністичної партії».

Важливу роль як організаційного джерела міжнародного комуністичного руху для організованого руху відіграла діяльність німецьких робітників-емігрантів, у

товариствах яких часто знаходили відображення теоретичні погляди німецького утопіста комуніста Вільгельма Вейтлінга. Іноді німецькі робітники залучали до своїх організацій представників інших національностей.

Ця організація німецьких емігрантів і робітників у столицях Європи, особливо в Парижі, Брюсселі та Лондоні, виникла не тільки внаслідок поліцейських переслідувань революціонерів у Німеччині, а й у зв'язку з традиційним німецьким звичаєм *Wanderjahr*, за яким німецькі ремісники — кравці та теслярі — мандрували за кордоном протягом року з метою удосконалення своєї майстерності. Торкаючись пролетарських груп, які переважали серед членів Союзу справедливих, Енгельс у роботі «До історії Союзу комуністів» так описав погляди тогочасних робітників-ремісників:

“Члени Союзу, якщо вони взагалі були робітниками, були майже справжніми ремісниками. Людина, яка їх експлуатувала, навіть у великих світових центрах, була здебільшого лише дрібним господарем. Експлуатація навіть у кравецькому промислі великого масштабу, в так званій тепер конфекційній промисловості, що склалася шляхом перетворення кравецького ремесла на домашню промисловість, яка працює на великого капіталіста, тоді навіть у Лондоні тільки-но зароджувалася. З одного боку, експлуатором цих ремісників був дрібний хазяїн; з іншого боку, всі вони сподівалися зрештою стати дрібними господарями. До того ж тодішньому німецькому реміснику була ще притаманна маса успадкованих цехових уявлень. Найвелику честь цим ремісникам робить та обставина, що, будучи самі ще не справжніми пролетаріями, лише тією частиною дрібної буржуазії, яка лише переходила до лав сучасного пролетаріату і ще не стояла у прямій протилежності до буржуазії, тобто до великого капіталу, вони опинилися в стан інстинктивно передбачити свій майбутній розвиток і конституюватися, хоча ще й не цілком свідомо, як партія пролетаріату”.

Героїчний характер революціонерів того періоду було описано Енгельсом з прикладу Карла Шаппера — студента лісівничого факультету Берлінського університету. Після участі в змові 1832 року в Німеччині, керованому Георгом Бюхнером, і участі в штурмі поліцейської дільниці у Франкфурті-на-Майні в 1833 році Карл Шаппер утік за кордон, приєднався в 1834 році до прихильників Джузеппе Мадзіні в Савої боровся поряд з Огюстом Бланкі у повстанні 1839 року, був заарештований і висланий до Лондона, де зіграв головну роль в організації Союзу справедливих, який був перетворений на Союз комуністів.

Енгельс писав про Карла Шаппера:

“Богатирської статури, рішучий та енергійний, завжди готовий ризикувати життєвими благами і самим життям, він був зразком професійного революціонера, який грав відому роль у 30-х роках... Це була цілісна людина, і те, що він зробив для початкової організації німецького робітничого руху, ніколи не буде забуто”.

Термін «революціонер-професіонал», або «професійний революціонер» вперше застосований Енгельсом у 1885 році до Карла Шаппера, набув поширення в марксистській літературі. Ленін багато зробив у тому, щоб розвинути розуміння цього терміна за умов царської Росії.

Організація, яка врешті-решт стала Союзом комуністів, виникла як таємне суспільство німецьких емігрантів і робітників у Парижі, що був на той час революційним центром усього світу, була заснована в 1834 році як Союз знедолених і реорганізована в 1836 році більш войовничою секцією цього союзу в Союз справедливих.

“Спочатку,— писав Енгельс,— Союз комуністів був «німецьким сином того, що примикав до бабувістських традицій французького робітничого комунізму» і «фактично був лише німецьким відгалуженням французьких таємних товариств»; його члени пліч-о-пліч з французькими революціонерами боролися під час повстання 1839 року. Після того, як керівники Союзу справедливих Карл Шаппер і Генріх Бауер були вислані з Франції і приїхали до Лондона, вони об'єдналися там з іншими революціонерами, у тому числі з Йосипом Моллем, щоб розгорнути діяльність своєї організації, столиця Англії стала її новим центром. 1844 року з ними познайомився Енгельс, який говорив: «Це були перші революційні пролетарі, яких я бачив”.

Із заснуванням центру у Лондоні Союз справедливих став набувати міжнародного характеру. Відділення чи секції («комуни» чи «групи») були поширені у Німеччині, Франції, Бельгії, Швейцарії (де Вейтлінг, чий утопічний комунізм мав, за словами Енгельса, велике значення як «першого самостійного теоретичного руху німецького пролетаріату» б вів активну діяльність разом з Беккером та іншими) та в інших країнах. До того ж лондонський центр став міжнародним за своїм характером. «З тих пір, як центр ваги був перенесений з Парижа до Лондона, - писав Енгельс, - на перший план виступив новий момент: Союз з німецького поступово став інтернаціональним. До товариства робітників, крім німців та швейцарців, входили також представники всіх тих національностей, які користувалися для спілкування з іноземцями переважно німецькою мовою, а саме: скандинави, голландці, угорці, чехи, південні слов'яни, а також росіяни та ельзасці.

Девіз «Всі люди — брати», був написаний на членських картках Союзу справедливих щонайменше двадцятьма мовами. Було створено легальне Просвітне товариство німецьких робітників, яке, як і Союз справедливих, було таємним, але воно служило союзу місцем для вербування нових членів.

Маркс та Енгельс, чия спільна діяльність розпочалася з літа 1844 року, підтримували зв'язок із Союзом справедливих, а також з лідерами чартистів та французьким революційним рухом. Однак у 1843 році Енгельс відхилив запрошення вступити до цього Союзу, оскільки був переконаний у необхідності спочатку замінити плутані теорії утопічного комунізму та вузькі таємні товариства науковою теорією та методами, які Маркс та Енгельс згодом розробили.

У Брюсселі було засновано і Комуністичний кореспондентський комітет з паралельним комітетом у Лондоні, до якого увійшли Гарні та інші англійські революціонери. Нові теорії швидко здобули успіх. У січні 1847 року Йосип Молль за дорученням Союзу справедливих відвідав Маркса в Брюсселі, а Енгельса в Парижі і передав їм запрошення вступити до Союзу справедливих, щоб потім взяти участь у його реорганізації та складанні нової програми, що відповідає їхнім ідеям. Маркс та Енгельс погодилися і стали членами Союзу справедливих.

На початку червня 1847 року у Лондоні відбувся перший конгрес Союзу справедливих, де були присутні Енгельс як делегат від Парижа, а В. Вольф — від Брюсселя. Конгрес реорганізував Союз справедливих у Союз комуністів, визнавши як основу теоретичні погляди Маркса та Енгельса.

Маркс писав про це у «До історії Союзу комуністів»:

“Тут насамперед було проведено реорганізацію Союзу. Все, що в ньому ще залишалось зі старих містичних назв, що збереглися від змовницьких часів, було знищено; Спілка тепер складалася з громад, округів, керівних округів, Центрального комітету та конгресу і з цього часу стала називатися «Союз комуністів”.

IV. Союз комуністів

Союз комуністів був першою міжнародною організацією комуністичного руху. Його можна вважати прямим попередником Міжнародного Товариства Робітників, хоч це Товариство було першою організацією пролетарського руху, що розвивався, тоді як Союз комуністів все ще був об'єднанням невеликих груп робітничих революціонерів.

Союз комуністів існував у 1847-1852 рр. Його установчий конгрес, що відбувся влітку 1847 року, пройшов в описаних вище умовах. Колишнє гасло Союзу справедливих: «Всі люди — брати» було замінено на нове: «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!». Це гасло вперше з'явилося на обкладинці нового журналу «Kommunistische Zeitschrift», виданого у вересні 1847 року лондонськими членами Союзу. У преамбулі до статуту, складеного Марксом на час скликання першого конгресу і обговорюваного у відділеннях і секціях і остаточно затвердженого роком пізніше другого конгресі, мета Союзу проголошувалося наступним чином:

“Метою Союзу є: повалення буржуазії, панування пролетаріату, знищення старого, заснованого на антагонізмі класів буржуазного суспільства та заснування нового суспільства, без класів та без приватної власності”.

У статуті було викладено умови членства. Вони включали: «революційну енергію і прагнення у пропаганді», визнання комунізму; відмова від участі в інших політичних суспільствах та обов'язок повідомляти керівний орган Союзу про участь у будь-якому суспільстві, підкорятися рішенням Союзу; не розголошувати інформацію про внутрішні справи Союзу. Організація дотримувалася принципам демократичного централізму, усі посадові особи та комітети були виборними та їх можна було відкликати; підпорядкування нижчих органів вищим.

Другий конгрес Союзу, що мав вирішальне значення, відбувся в Лондоні наприкінці листопада — на початку грудня 1847 року і на ньому був присутній Маркс. Під час дискусії, що тривала десять днів, Маркс викладав нові теорії; запропоновані ним нові принципи було прийнято одностайно. Марксу та Енгельсу було доручено виробити маніфест відповідно до схваленої лінії. Це доручення було виконано. «Маніфест Комуністичної партії» було вперше опубліковано німецькою мовою у лютому 1848 року в Лондоні, напередодні лютневої революції у Франції.

«Маніфест Комуністичної партії» залишається основним класичним документом міжнародного комуністичного руху. Через чверть століття після виходу його у світ Маркс і Енгельс у Передмові до німецького видання 1872 року зазначали, що «розвинені в цьому «Маніфесті» загальні основні положення залишаються в цілому абсолютно правильними і в даний час», але відзначили що «ця програма місцями застаріла» і що «зауваження про ставлення комуністів до різних опозиційних партій, якщо вони в основних рисах правильні і для сьогодення, то все ж таки для практичного здійснення застаріли».

Маркс і Енгельс та інші видатні діячі Союзу комуністів грали активну роль революціях і революційних битвах, які вражали Європу 1848 року й у наступний період. Багато членів Союзу комуністів брали активну участь у цих подіях. Однак Союз комуністів як організація безпосередньо не брав участь у них. 1848 року Центральний комітет Союзу комуністів переїхав з Лондона до Брюсселя, а потім до Парижа.

До осені 1849 року у зв'язку зі спадом революції в Європі більшість членів Центрального комітету Союзу комуністів та учасників його конгресів, за винятком тих, хто перебував у в'язниці або загинув, змогли знову зустрітися в Лондоні. Спілка була реорганізована. Маркс та Енгельс очолили реорганізований Центральний комітет.

У березні 1850 року було опубліковано написане Марксом та Енгельсом «Звернення Центрального комітету до Союзу комуністів», яке стало новою класичною працею наукового комунізму, особливо у питанні про зв'язок між демократичною та пролетарською революціями. Члени Союзу схвалили це звернення. Але 1850 року виникли розбіжності щодо оцінки становища у Європі. Оскільки Лондон став центром політичних емігрантів із тих країн Європи, в яких революція зазнала поразки, до Союзу влилася велика кількість нових людей з різними поглядами: французькі бланкісти, польські та угорські соціал-революціонери, англійські чартисти. У той же час у Лондоні збиралися послідовники Луї Блана, Ледрю-Роллана, Мадзіні, Кошута та інші революціонери, які мріяли про створення урядів, які б очолили боротьбу за переможне продовження революцій у їхніх країнах.

До літа 1850 року у Маркса та Енгельса склалася негативна точка зору на ці надто оптимістичні надії щодо швидкого повторення революції в Європі.

“При такому загальному процвітанні, коли продуктивні сили буржуазного суспільства розвиваються настільки пишно, наскільки це взагалі можливо в рамках буржуазних відносин, про дійсну революцію не може бути й мови” [8].

Маркс у 1850 році, як це видно і з інших його робіт, дійшов висновку, що зі зростанням капіталізму в усьому світі Західна Європа стала надто обмеженою базою для світової соціалістичної революції. Тому він у 1850 році і пізніше, продовжуючи глибоке вивчення капіталістичної економіки, що повністю склалася в європейських країнах, що знайшло попереднє відображення в його роботі 1859 року «Критика політичної економіки», став звертати свою увагу і на економічний розвиток Сполучених Штатів Америки, Індії, Китаю та Росії.

Ця точка зору зустріла опір з боку гарячих умів, включаючи деяких випробуваних старих борців Союзу комуністів, таких як Шаппер і Вілліх. Розбіжності призвели до розколу. Більшість Центрального комітету, очолюване Марксом і Енгельсом, вирішило перенести місце перебування Центрального комітету в Кельн, де у грудні 1850 року програма і статут Союзу було переглянуто відповідно до новими умовами.

Переглянутий статут проголошував:

«1. Мета Комуністичного союзу полягає в тому, щоб усіма засобами пропаганди та політичної боротьби домогтися руйнування старого суспільства, повалення буржуазії, духовного, політичного та економічного звільнення пролетаріату, комуністичної революції. На різних етапах розвитку, якими має пройти боротьба пролетаріату, Союз завжди є представником інтересів руху загалом, як і завжди прагне об'єднати навколо себе і організувати все революційні сили пролетаріату; це - організація таємна і не підлягає розпуску доти, доки пролетарська революція не досягне своєї кінцевої мети.

2. Членом Союзу може стати лише той, хто задовольняє таким умовам:

а) свобода від будь-якої релігії, відмова у повсякденному житті від участі в будь-якому церковному союзі та від усіх обрядів, крім тих, дотримання яких наказується цивільними законами;

б) розуміння умов, ходу розвитку та кінцевої мети пролетарського руху;

в) відмова від участі в будь-яких об'єднаннях та від підтримки будь-яких приватних вимог, ворожих до цілі Союзу або тих, що можуть перешкоджати її здійсненню;

г) завзяття та запопадливість у пропаганді, непохитна вірність переконанням, революційна енергія;

д) збереження в найсуворішій таємниці всіх справ Союзу» [9].

Центральний комітет Союзу комуністів, що розташувався в Кельні, вів свою пропагандистську та організаційну діяльність аж до арешту пруським урядом його головних керівників та інспірованого ним Кельнського процесу комуністів (14 жовтня - 12 листопада 1852 року). Після цього на пропозицію Маркса було вирішено розпустити Союз. Сепаратна організація, яку намагалася зберегти група Шаппера — Вілліха, також припинила своє існування за кілька місяців. Союз комуністів став потужним поштовхом у розвитку робітничого та комуністичного руху. Однак життя вимагало переходу цього руху на новий рівень.

V. Від Союзу комуністів до Першого Інтернаціоналу

Було б помилкою вважати, що протягом дванадцяти років, що минули з моменту розпуску Союзу комуністів і до створення Першого Інтернаціоналу, тобто між 1852 і 1864 роками, не було міжнародної революційної солідарності пролетаріату та його міжнародні зв'язки припинилися. Незважаючи на несприятливі умови, створені внаслідок перемоги контрреволюції і тріумфальне поширення капіталізму, у ті роки постійно зростала міжнародна солідарність робітників і неодноразово робилися спроби створити наново міжнародну пролетарську організацію.

Вже 1850 року лондонські робітники наочно показали своє ставлення до контрреволюції у той час, як у Лондон приїхав австрійський генерал Гайнау, відомий своїми кривавими розправами з робітниками. Під час відвідування пивоварного заводу Барклея та Перкінса він був схоплений ломовими візниками, які обрізали йому вуса; генерала витягли зі сміттевого ящика, де він намагався сховатися, і відшмагали на вулиці — інцидент, одна згадка про який викликала згодом оплески на будь-якому народному мітингу.

У 1854 році один із керівників чартизму, Ернест Джонс, виявив ініціативу у створенні Комітету привітань і протестів — для привітання французького революціонера Барбеса, звільненого з «в'язниці Наполеона», і для висловлення протесту проти передбачуваного візиту Наполеона III. З цього починання виник Міжнародний комітет під головуванням Ернеста Джонса. Комітет заснував посади секретарів для різних країн - Англії, Франції, Німеччини, Польщі, Італії та Іспанії.

Між 1855 та 1859 роками Міжнародний комітет самостійно чи спільно з іншими групами організував кілька демонстрацій на підтримку міжнародної демократичної солідарності.

Знаково, що перша демонстрація цієї солідарності мала місце у лютому 1855 року, коли ще велася Кримська війна, в якій Англія та Франція виступали проти феодальної Росії. Вороже ставлення народних мас до царизму як оплоту реакції у Європі призвело до підтримки ними війни, хоча вони мали таку ж ворожість до Наполеона III і не довіряли правлячим класам своєї країни. Проте щодо прогресивних політичних діячів, всі вони проводили різницю між

феодалним царизмом і народами Російської Імперії.

На першому мітингу, влаштованому в лютому 1855 року на честь святкування роковин Французької революції 1848 року, було прийнято резолюцію, яка закликала до «союзу народів» та до скликання конференції для створення «постійного міжнародного комітету, що складається з представників усіх демократій», щоб «сприяти встановленню демократичної та соціальної республіки». Ця резолюція була внесена англійцем Фінленом і підтримана відомим російським демократом Герценом. Голова мітингу пояснив, що цей захід був організований у розпал Кримської війни «для того, щоб показати, що англійці не мають ненависті до іншого народу» і що боротьбу проти деспотів не слід ототожнювати з боротьбою проти народів, які пригнічують ці деспоти.

Таким чином, уже в період Кримської війни було проголошено та публічно продемонстровано принципи братства народів у розпал війни між їхніми урядами. Цей принцип інтернаціоналізму був потім виражений, і цього разу на основі міжнародної пролетарської солідарності шляхом обміну братніми посланнями між французькою та німецькою секціями I Інтернаціоналу під час франко-прусської війни 1870 року.

Свій подальший історичний вираз пролетарський інтернаціоналізм знайшов під час російсько-японської війни, коли видатний російський соціаліст того часу Георгій Плеханов і один із керівників японських соціалістів Сен Катаяма публічно потиснули один одному руки на конгресі II Інтернаціоналу в Амстердамі в 1904 році. Потім свій найвищий вираз пролетарський інтернаціоналізм знайшов у ленінській стратегії та тактиці боротьби проти імперіалістичної світової війни – це була тактика, яка вперше призвела до перемоги соціалістичної революції у Росії.

У період між 1852 і 1864 роками надходили різні пропозиції щодо створення постійної міжнародної організації робітничих та демократичних сил. Ці пропозиції виходили з різних джерел і часто мали туманний характер. У квітні 1856 року з Парижа до Лондона приїхала депутація, яка представляла прихильників досить плутаного вчення дрібнобуржуазного соціаліста Прудона для того, щоб запропонувати створення Всесвітньої ліги пролетаріату, яка, згідно з рецептом Прудона, поступово усуне капіталізм шляхом використання внесків 20 мільйонів робітників для створення кооперативів з виробництва та їх розподілу.

У травні 1856 року Міжнародний комітет у Лондоні випустив маніфест. У цьому маніфесті було викладено план реорганізації комітету у Міжнародну асоціацію, до якої можуть приєднатися представники інших країн. Асоціація повинна включати міжнародні комітети, що діють у більшій кількості міст світу. У серпні 1856 року на мітингу, що відбувся в Лондоні на честь Французької революції 1789 року і скликаному Міжнародним комітетом спільно з Комуніою революціонерів (організація французьких політичних емігрантів, що знаходилися в Лондоні, та симпатизували утопічному комунізму), була прийнята резолюція німецьких комуністів, Товариство англійських чартистів, Товариство польських соціалістів і «всіх, хто не належать до жодного з цих товариств, мав право бути членом Міжнародної асоціації», вступити в союз з метою співпраці у досягненні спільної мети — «тріумфу всесвітньої демократичної республіки». Наступні факти свідчать, що Міжнародна асоціація була створена та функціонувала до початку 1859 року.

Таким чином, створення Міжнародної асоціації стало начебто результатом неодноразових спроб заснувати міжнародну організацію.

28 вересня 1864 року в Лондоні на великому народному мітингу, що відбувся в Сент-Мартінс-холі на знак протесту проти придушення польського повстання

1863 року, делегація французьких робітників внесла пропозицію, яка вже обговорювалася між представниками робітників Франції та Англії протягом попереднього року, — про створення міжнародної організації пролетаріату із центром у Лондоні. Резолюція з цього приводу була ухвалена з ентузіазмом. Слід зазначити, що на той час умови для заснування міжнародної організації вже дозріли.

Ці збори заснували Міжнародне Товариство Робітників.

Джерела:

1. В. И. Ленин, Полн. собр. соч., т. 23, стр. 43. “Три источника и три составных части марксизма”
2. “Annales Révolutionnaires”
3. Ф. Буонарроти, Заговор во имя равенства, именуемый заговором Бабёфа, т. 1—2, М.—Л. 1948.
4. Т. Rothstein, From Chartism to Labourism
5. Ibid
6. “The Northern Star”, February 28, 1848.
7. Ф. А. Ротштейн. Очерки по истории рабочего движения в Англии, М., 1925, стр. 133.
8. К. Маркс и Ф. Энгельс, соч., т. 7, стр. 467. “Третий международный обзор”
9. К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 7, стр. 565—566. “Устав коммунистического союза”

Оригинальная статья